

15. Котлер Ф., Келлер К.Л. Маркетинг менеджмент. Изд. 12-е. СПб. : Питер, 2006. 816 с.
16. Ляшенко В.І., Прокопенко Р.В., Дзюба С.В. Сценарії ринкової орієнтації зовнішньоекономічної діяльності Придніпровського економічного регіону в сучасних умовах. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. №2. С. 75-89.
17. Менеджмент та маркетинг інновацій / за ред. С. М. Ілляшенка. Суми: «Університетська книга», 2004. 616 с.
18. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент. Київ: ЦУЛ, 2007. 400 с.
19. Мескон М.Х., Альберт М., Хедуори Ф. Основы менеджмента / пер. с англ. Москва: Дело, 1992. 702 с.
20. Минцберг Г., Куинн Дж. Б., Гошал С. Стратегический процесс: концепции, проблемы, решения / пер. с англ.; под ред. Ю.Н. Каптуревского. СПб. : Питер, 2001. 684 с.
21. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. Київ: Лібра, 2002. 472 с.
22. Питерс Т., Уотермен Р. В поисках эффективного управления (опыт лучших компаний). Москва: Прогресс, 1986. 423 с.
23. Портер М. Международная конкуренция: пер.с англ. / под ред. и с предисл. В.Д. Шетинина. Москва: Междунар. отношения, 1993. 896 с.
24. Томсон А.А., Стрикленд А.Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии / пер. с англ. Москва : Юнити, 1998. 576 с.
25. Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают / пер. с англ. Москва : Прогресс, 1987.
26. Шумпетер Й. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры. Москва: Прогресс, 1982. 257 с.
27. Офіційна сторінка Державної служби статистики України. URL: ukrstat.gov.ua.
28. ПАТ «Інтерпайп сталь». URL: www.interpipesssteel.biz/o-zavode.
29. Organisation for Economic Co-operation and Development URL: <http://www.oecd.org/>.

Є. М. Палига

академік АЕН України,

Д. В. Обертан

аспірант,

Українська академія друкарства, м. Львів

НОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ ВПЛИВУ БАЗОВИХ ІНСТИТУТІВ НА РОЗВИТОК ВИДАВНИЧО- ПОЛІГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Сучасний підхід до суспільно-політичних перетворень в Україні, розбудова економічної моделі держави та її регіонів потребує змін на вдосконалення впливу базових інститутів видавничо-поліграфічної діяльності, повної переорієнтації у напрямі загальноєвропейських стандартів, проведення значно ширших за своїм змістом трансформацій в основних сферах, що формують базу соціально-орієнтованих ринкових відносин у власності, нормативно-правовій базі; державному управлінні; інститутах підприємництва; інфраструктурі; психології економічних суб'єктів тощо.

Сьогодні стає очевидним, що сучасну економіку не можна розглядати виключно з позицій економічних відносин її суб'єктів, а дані взаємовідносини мають доповнюватися впливом інституційних факторів. Дослідження наявних підходів щодо методичних основ оцінки впливу інституційного середовища на функціонування економіки свідчить про наявність великої кількості підходів та груп факторів, які розроблені та сформовані провідними міжнародними організаціями. Ці дослідження переважно стосуються оцінки інституційного середовища держави і меншою мірою застосовуються для досліджень розвитку окремих галузей промисловості та регіонів, зокрема і ВПД. Однак ці фактори значно впливають на економіку загалом, її

конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість, що і зумовлює необхідність розгляду та аналізу даних інституційних факторів.

Інституційна теорія відрізняється від функціонального підходу тим, що розглядає не розподіл граничного доходу між факторами виробництва, а інституційний розподіл, який є результатом взаємодії соціальних груп. За таких умов господарюючі суб'єкти опиняються перед вибором двох шляхів подальшого розвитку:

- прагнення суб'єктів до максимізації прибутку в межах наявних інституційних обмежень;
- вплив на наявні обмеження для їх трансформації.

Дослідження підвищення ефективності функціонування та розвитку складних соціально-економічних систем у рамках наявних інституційних обмежень докладно розглядаються і аналізуються у праці О. Вільямсона «The Economic Institutions of Capitalism».

Інший підхід передбачає авансування ресурсів у трансформацію чинних інститутів, що зумовлює появу ефективніших механізмів розподілу ресурсів та появу нових переваг. Слід зазначити, що цей підхід передбачає інвестиції господарюючих суб'єктів на трансформацію інституційних, що зумовлює їх додаткові витрати.

Доцільність вибору того чи іншого підходу залежить від суб'єктивної оцінки його ефективності. Спроби відповісти на питання щодо оцінки доцільності та якості інституціональних змін, які прагнуть отримати внаслідок виробничо-господарської діяльності суб'єкти господарювання через економічну діяльність наводяться у праці Д. Норта «Інститути, інституційні зміни і функціонування економіки». Так, автор зазначає, що організації з достатнім соціально-політичним впливом використовують співтовариство для досягнення своїх цілей за умов, якщо отриманий результат перевищує обсяг авансованих ресурсів у рамках наявних обмежень [2]. Однак ці дослідження загалом мали теоретичний характер і не передбачали механізм оцінки доцільності інституційних трансформацій, як для економіки загалом, так і для окремих її секторів.

Більш прикладні методологічні аспекти впливу інституційних факторів розроблені загальносвітовими організаціями. Однак за допомогою даних індексів зазвичай оцінюють лише ефективність окремих інститутів, їх вплив на функціонування та конкурентоспроможність держави загалом, а їх застосування для окремих галузей економіки та регіонів, зокрема і ВВП, є значно обмежене. Зважаючи на те, що ці показники мають вирішальний вплив на функціонування всієї економіки, а отже прямо впливають і на оцінку інституційного розвитку її складових, це зумовлює потребу докладного аналізу та систематизації більшості із них.

Проте, в міжнародному науковому співтоваристві не сформовано єдиної думки щодо загальноприйнятої методики оцінки інституційного розвитку та не встановлено, які з безлічі наявних показників найбільш точно і ефективно оцінюють якість інституційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для методологічного дослідження наявних підходів оцінки розглянемо основні із сучасних методик і публікацій. Так, широке практичне застосування отримали індекси моделі International Country Risk Guide, запропоновані компанією The PRS Group. За допомогою даних індексів проводиться щомісячний моніторинг 140 країн за критеріями політичного, економічного та фінансового ризику. Ці дослідження містяться в основі праць щодо оцінки інститутів та інституційного розвитку багатьох закордонних дослідників, а саме: С. Кнака і Ф. Кіфера, Холла і Ч. Джоунса, Д. Ейсмоглу, С. Джонсона, Дж. Робінсона [3].

Результатом ще одного відомого дослідження, яке було здійснене Д. Кауфманном, А. Крайом і М. Мастрucci в рамках проекту Світового банку стало формування групи індексів Worldwide, що являють собою комплексні оцінки якості інститутів у більш ніж 200 країнах. Застосування цієї методики сприяло подальшим дослідженням у працях М. Алексеєва та Р. Конрада.

Широкого застосування набули індекси, що сформовані в рамках проекту Polity IV і охоплюють дослідження по 164 країнах. На використанні даних індексів базуються оцінки інституційного розвитку, запропоновані Д. Ейсмоглом, С. Джонсоном, Дж. Робінсоном і Й. Тейчероеном.

Отож існує ціла низка методик оцінки інституційного розвитку, а вибір конкретної групи індексів ускладнюється ще й тим, що сучасні економічні до-

слідження потребують кількісної оцінки впливу системи інституційних факторів на функціонування складних економічних систем.

У рамках зазначених вище праць під інституціональним фактором функціонування економіки розуміють органічну соціальну систему, що впливає на процес формування інституційного середовища. Так, у цих дослідженнях до інституційних факторів функціонування економіки належать: бюрократичний апарат, бізнес-коаліції, громадянське суспільство, демократія, інформаційна відкритість суспільства, судова систему та корупція.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо докладніше кожен із зазначених інституційних факторів. Так, першим із зазначених нами інституційних факторів є державний бюрократичний апарат, під яким нова інституційна економічна теорія розуміє об'єднання чиновників, дії яких спрямовані на збереження і посилення власної переговорної сили в процесі здійснення суспільного вибору. Оцінити цей фактор можна за допомогою індикатора ефективності органів державного управління (Government Effectiveness) групи індексів Worldwide Governance Indicators, які відображають якість формування та реалізації політики, державних послуг, довіри до державних зобов'язань та програм, державної служби та її незалежності від політичних чинників.

Альтернативний підхід щодо оцінки діяльності бюрократичного апарату розглядається у моделі International Country Risk Guide на основі індексу якості (Bureaucracy Quality). При оцінці в межах цього підходу високі значення індексу отримують економіки, в яких бюрократичний апарат характеризується достатнім вмінням і компетенцією щодо управління без кардинальних змін і втручань.

Оцінку цього інституційного фактора також можна здійснити за допомогою, розробленого американським інститутом Heritage Foundation, індексу свободи ділової активності (Business Freedom), який у кількісному вимірі оцінює легкість відкриття, функціонування та закриття бізнесу через призму державного регулювання економіки та його ефективності.

Вищезазначені дослідження виділяють наступним інституційним фактором бізнес-коаліції, які трактують як об'єднання виробників у приватному секторі економіки, основними завданнями яких є реалізація власної переговорної сили в процесі функціонування. Стосовно оцінки цього фактора існує значно менша кількість індикаторів, ніж у попередньому випадку, але його оцінка частково може бути здійснена за допомогою індикатора якості законодавчого регулювання (Regulatory Quality) сімейства індексів Worldwide Governance Indicators. Цей показник дає змогу оцінити можливості уряду щодо розробки та реалізації успішної економічної політики та державного регулювання, які призначені забезпечити розвиток підприємств приватного сектора економіки.

Ступінь розвитку громадянського суспільства держави зазвичай оцінюється за допомогою індикатора громадянських свобод (Civil Liberties) всесвітньовідомої організації Freedom House. Основу цього індикатора становить набір складових оцінки: незалежність судової системи; свобода самовираження; освіти; віросповідання; економічної діяльності, прав на вільні зібрання; створення різного роду об'єднань.

Ще один фактор – це інформаційна відкритість та прозорість суспільства, яку певною мірою можна оцінити через застосування індексу демократичної відповідальності (Democratic Accountability) моделі International Country Risk Guide, що вимірює ступінь відповідальності держави перед населенням.

Наступним інституційним фактором є ефективність функціонування судової системи. Ступінь розвитку судової системи можна частково оцінити за допомогою індикатора верховенства закону (Rule of Law) групи індексів Worldwide Governance Indicators, що характеризує рівень сприйняття суспільством наявних правил та дотриманням законів, зокрема, оцінює інформент контрактів, захист прав власності, ефективність судової системи тощо.

Останнім із запропонованих, вищезазначеними дослідниками, інституційних факторів є рівень корупції, який зазвичай оцінюється індексом сприйняття корупції, методика щодо розрахунку якого сформована міжнародною незалежною дослідницькою організацією Transparency International. Показник поєднує різні оцінки і бізнес-опитування, проведені незалежними авторитетними організаціями та надає інформацію про адміністративні і політичні аспекти корупції.

Цікавою, з огляду на проблематику нашого дослідження, є праця Д. Кауфмана в рамках проекту Світового банку, що визначає вплив якості інститутів та інституційного середовища на розвиток національної економіки через кореляційний аналіз між індикаторами якості інститутів, індексом сприйняття корупції в країні та індикаторами розвитку малого підприємства в загальнодержавному масштабі.

Проведений огляд праць щодо оцінки економічного зростання свідчить про недостатню увагу щодо вивчення специфіки розвитку окремих галузей на основі інституційних чинників, як у загальнонаціональному, так і в регіональному розрізі. Однак, водночас, практично всюди зазначається важливість промисловості у економічному розвитку держави. Крім того, розвиток сучасної інституційної економічної теорії

свідчить, що відбувається постійне ускладнення внутрішніх і зовнішніх зв'язків між суб'єктами ринку, внаслідок чого, вплив інституційної складової на економічне зростання значно посилюється. Отже, вагомим чинником державної політики стимулювання економічного розвитку має стати визначення пріоритетів трансформації інституційного середовища на галузевому рівні із врахуванням регіональних особливостей [4].

„Отже, інституційне середовище є важливим фактором забезпечення розвитку не лише економіки загалом, а й окремих її галузей та має враховувати специфічні особливості кожної з них та регіональний аспект. Важливим є те, що дане середовище формує стійкі моделі поведінки галузевих суб'єктів, у межах яких проводиться виробничо-господарська діяльність. Підтвердження даних припущень простежується у працях інших науковців. Так, М. В. Головка вважає, що: «Результативність управління будь-якою сферою національної економіки напряму залежить від якості сформованого інституційного середовища, його адекватності щодо рівня розвитку соціально-економічних і виробничих відносин у суспільстві». Окрім того, інституційні фактори формують обмеження та стимули, які спонукають галузеві суб'єкти підвищувати свою ефективність, і як наслідок, забезпечують загальний розвиток економіки суспільства, людської поведінки та інституційного середовища.

На основі зазначених досліджень запропоновано систему інституційних факторів оцінки складної виробничої системи (рис. 1). Для дослідження впливу базових інститутів на функціонування та економічний розвиток ВВП регіону з урахуванням принципу компліментарності, вважаємо за необхідне систематизувати показники оцінки впливу інституційного середовища на діяльність, першочергово на виробничу складову, дослідити їх взаємозв'язок із групами факторів економічного зростання та розглянути систему компліментарності базових інститутів ВВП.

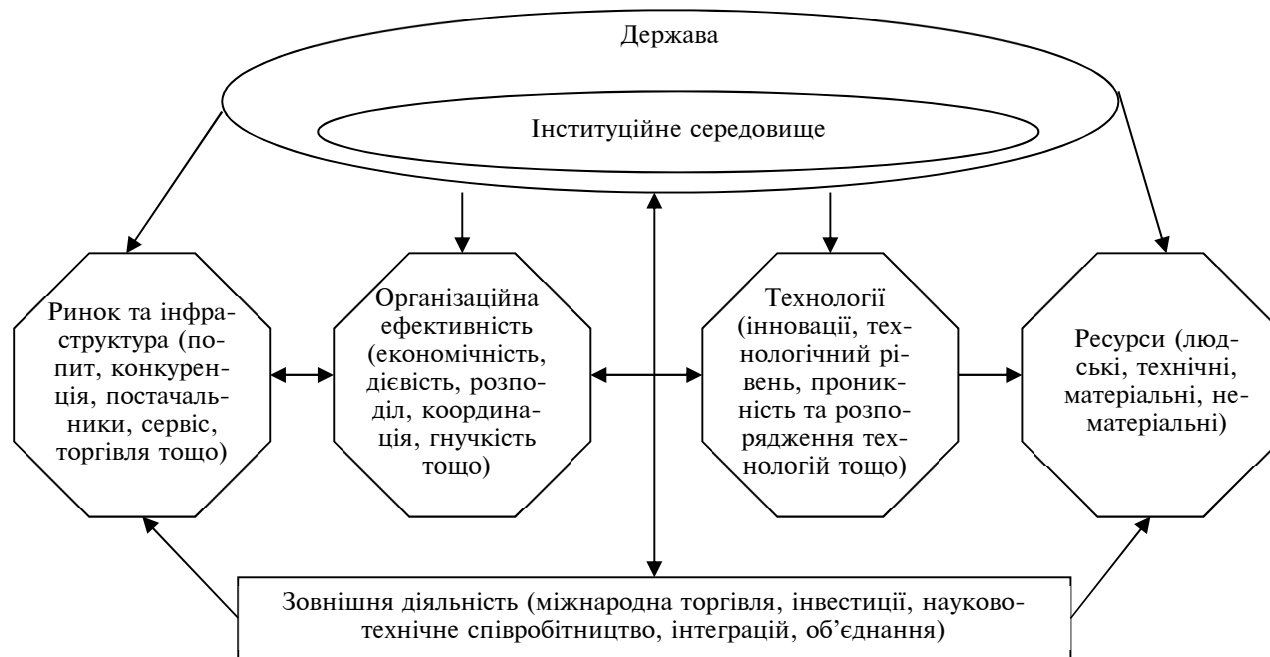

Рис. 1. Система інституційних факторів економічного зростання виробничих систем

Однак, насамперед, потрібно систематизувати основні фактори інституційного впливу на ВПД регіону, а вже пізніше формувати комплексну методичку їх оцінки. Для досягнення поставлених цілей найповніше, на нашу думку, підходить класифікація фінського науковця Т. Хамалайнена. Відповідно до цього підходу запропоновано такі взаємопов'язані групи факторів, які оцінюють конкурентоспроможність та зростання в складних економічних системах.

Очевидно, що вплив факторів буде відмінним залежно від рівня та складності соціально-економічної системи. При цьому інститути на всіх рівнях істотно впливають на ефективність процесів виробництва та розподілу, формуючи складні механізми інституційної взаємодії на різних рівнях економічної системи. А сама інституційна взаємодія може істотно відрізнитися відповідно від виду економічної діяльності.

Розвиваючи цей підхід, для виявлення зв'язків між різними системами інститутів, доцільно виокремити комплексні інституційні структури цих систем і в подальших дослідженнях розглянути їх компліментарність. Для цього, зважаючи на особливості ВПД, цікавим є підхід, який акцентує увагу на відмінностях у взаємодії технологічних та галузевих систем [5].

Враховуючи вищезазначену складність, пропонуємо обмежитися побудовою комплексної системи

факторів оцінки впливів базових інститутів на функціонування ВПД на загальнодержавному та регіональному рівнях та запропонувати методологічний підхід щодо формування інтегрованого показника такої оцінки. Внаслідок чого виникає потреба в адаптації запропонованих підходів до особливостей ВПД (рис. 2).

Оскільки механізми впливу різних інституційних систем на економічне зростання мають значні відмінності, значущість підходу, запропонована Т. Холлівортом полягає в розподілі інституційних структур за ступенем їх стабільності, що включає в себе такі рівні: інститути; інституційні механізми; інституційні галузі; організації; формальне закріплення (закони) та продуктивність.

Зважаючи на врахування галузевих та регіональних особливостей для інституційного аналізу ВПД та побудови системи оцінки впливу інституційних факторів на економічне зростання діяльності на загальнодержавному та регіональному рівнях. На нашу думку, ми використовуємо показник інституційної стабільності як критерій диференціації, оскільки стабільність залежить від великої кількості контекстних умов та інституційних зв'язків.

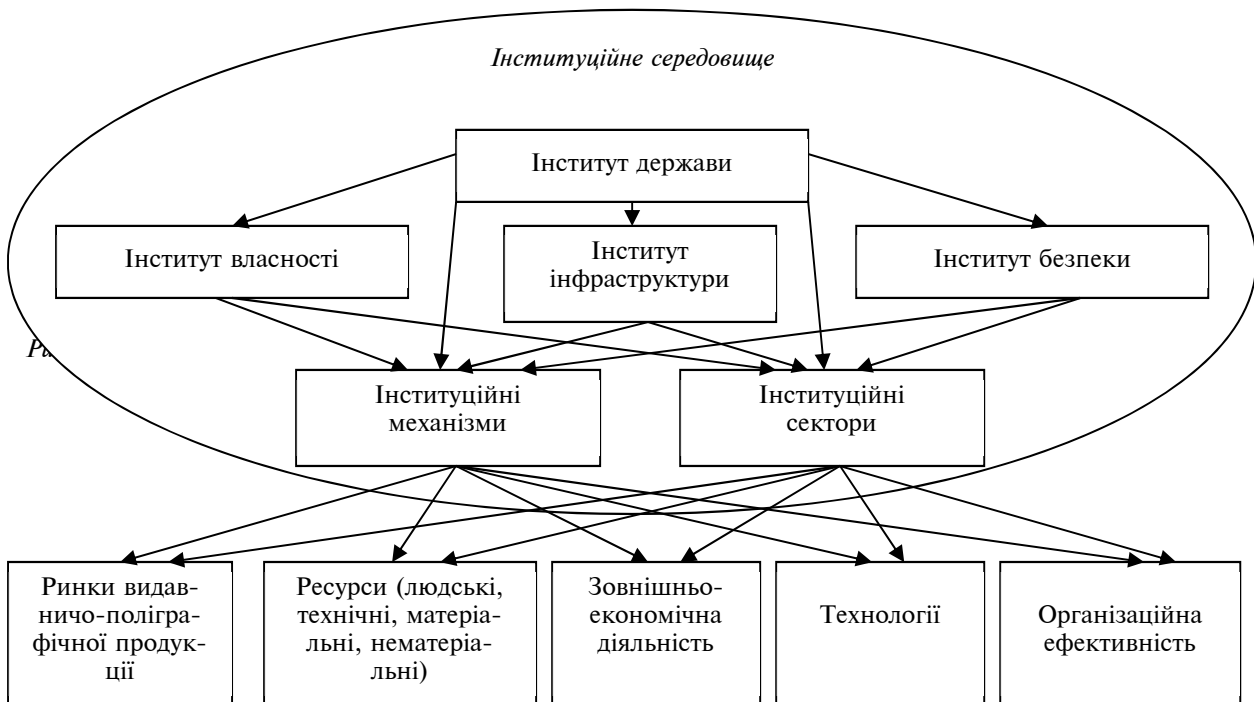

Рис. 2. Система факторів впливу базових інститутів на оцінку ефективності функціонування ВПД

Висновки. Очевидно, як показують наші дослідження, складність інституційного аналізу, різноманітність методологічних підходів щодо його проведення, значну кількість інституційних зв'язків, регіональних та загальнодержавних галузевих особливостей видавничо-поліграфічної діяльності релевантно оцінити вплив інституційних факторів на функціонування діяльності є надзвичайно складно.

Це зумовлює потребу формування методології оцінки інституційних впливів, яка ґрунтується на си-

стемі з трьох груп інтегрованих показників та індикаторів інституційного розвитку держави, узагальнюючих показників інституційних змін у видавничо-поліграфічній діяльності та часткових показників оцінки впливу базових інститутів на функціонування діяльності в окремих регіонах, можливість системи факторів впливу базових інвестицій на оцінку ефективності функціонування поліграфії в Україні.